

DOI: 10.4467/2391-890XPAH.25.005.23096

Marek Konstankiewicz
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)
dr hab. prof. UMCS, marek.konstankiewicz@umcs.pl
ORCID iD: 0000-0001-6526-6908

Regulacje prawa polskiego dotyczące archiwów i bibliotek – obszary wspólne, podobieństwa i różnice

Archiwa i biblioteki jako instytucje realizują podobne funkcje społeczne, czyli zachowują i udostępniają informacje zawarte odpowiednio w materiałach archiwalnych lub bibliotecznych. Pewne podobieństwa tych rodzajów materiałów sprawiają, że w niektórych zakresach krzyżują się zainteresowania i zbiory obu rodzajów instytucji, a także trafiają tam ci sami lub podobni użytkownicy. Z tych względów i archiwa, i biblioteki są adresatami norm prawa powszechnie obowiązującego – zarówno tych samych, wspólnych dla jednych i drugich, jak i niekiedy formalnie różnych, lecz co do swej istoty w mniejszym lub większym stopniu podobnych. Celem niniejszego tekstu jest zwrócenie uwagi na te różne podejścia prawodawcy do regulowania działania archiwów i bibliotek należących do szerszej kategorii instytucji pamięci czy też instytucji dziedzictwa kulturowego (określanych anglojęzycznym akronimem GLAM). Punktem odniesienia był stan prawny obowiązujący 1 grudnia 2025 r.

Jeśli chodzi o wiodące akty prawne regulujące działanie archiwów i bibliotek, to oba rodzaje instytucji zostały przez prawodawcę potraktowane odrębnie. Dla statusu i funkcjonowania archiwów podstawowe znaczenie mają przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach określonej dalej jako „ustawa archiwalna”¹. W zakresie, w jakim bezpośrednio odnoszą się one do działalności archiwalnej prowa-

---

¹ Tekst jednolity: „Dziennik Ustaw” (dalej: Dz. U.) 2020, poz. 164. Wejście w życie przepisów tej ustawy z punktu widzenia bibliotek skomentował na tle ówczesnego prawa bibliotecznego

dzanej przez biblioteki, zostały one poddane pewnym zmianom w ramach obszernej nowelizacji tej ustawy dokonanej w roku 2007².

Z kolei dla działania bibliotek wiodące znaczenie mają unormowania ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach³, w dalszej części tekstu określane jako „ustawa biblioteczna”. Przedmiotem regulacji tej ustawy jest organizacja bibliotek, status zawodowy bibliotekarzy, ochrona materiałów bibliotecznych oraz dostęp do usług bibliotek. Należy zwrócić uwagę, że na zbliżonym do materiałów archiwalnych poziomie (co obejmuje m.in. nakaz ochrony tychże przed zniszczeniem, uszkodzeniem i utratą oraz reglamentację ich wywozu za granicę) są chronione te materiały biblioteczne, które zostały zaliczone do narodowego zasobu bibliotecznego, czyli zbiory bibliotek mające wyjątkową wartość i znaczenie dla dziedzictwa narodowego. Dodatkowo materiały biblioteczne mogą podlegać ochronie prawnej jako zabytki, w oparciu o przepisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁴. Istotnym uzupełnieniem w zakresie gromadzenia zbiorów bibliotecznych są przepisy ustawy z dnia 7 listopada 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych⁵.

W myśl art. 5 ustawy bibliotecznej materiałami bibliotecznymi są w szczególności (a więc nie tylko) dokumenty zawierające utwalony wyraz myśli ludzkiej, przeznaczone do rozpowszechniania niezależnie od nośnika fizycznego i sposobu zapisu treści, a zwłaszcza: dokumenty graficzne (piśmienne, kartograficzne, ikonograficzne i muzyczne), dźwiękowe, wizualne, audiowizualne i elektroniczne. Zestawiając to z zawartym w art. 1 ustawy archiwalnej wyliczeniem form dokumentacji mogącej być uznanej za materiały archiwalne, w którym wskazano m.in. na mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe oraz dokumenty elektroniczne, nie trudno stwierdzić, że również na gruncie normatywnym mamy do czynienia z zachodzeniem na siebie zakresów zainteresowań oraz zbiorów archiwów i bibliotek⁶. Ta kwestia pojawia się również w tle dyskusji o nader aktualnej problematyce archiwizacji Internetu⁷.

---

i praktyki działania bibliotek S. Czaja, *Aspekty biblioteczne w starych i nowych przepisach archiwalnych* [w:] *Studia o bibliotekach i zbiorach polskich*, pod red. B. Ryszewskiego, t. 1, Toruń 1991, s. 93–104.

² Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy, Dz. U. 2007, nr 64, poz. 426.

³ Tekst jednolity: Dz. U. 2022, poz. 2393. Poprzedzała ją ustawa z dnia 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach, Dz. U. 1968, nr 12, poz. 63, z późn. zm., obowiązująca w momencie wejścia w życie ustawy archiwalnej.

⁴ Tekst jednolity: Dz. U. 2022, poz. 840.

⁵ Tekst jednolity: Dz. U. 2018, poz. 545.

⁶ O rozgraniczaniu materiałów archiwalnych i bibliotecznych: C. Biernat, *Problemy archiwistyki współczesnej*, Warszawa 1977, s. 46–58.

⁷ W. Woźniak, *Archiwizacja Internetu – próba podsumowania dotychczasowych prac i ustaleń*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2019, t. 10, s. 75–98.

W przepisach ustawy archiwalnej w szczególny sposób zostały potraktowane niektóre biblioteki, mianowicie te, które prowadzą działalność archiwalną w zakresie państwowego zasobu archiwalnego, czyli materiałów archiwalnych, których właścicielami są Skarb Państwa, jednostki samorządu terytorialnego oraz państwowe i samorządowe osoby prawne. Z art. 22 ust. 2 pkt 2 (który nawiązuje do treści art. 8 ustawy bibliotecznej) wynika, że taką działalność mogą prowadzić te spośród bibliotek, których organizatorem jest:

- minister lub kierownik urzędu centralnego;
- jednostka samorządu terytorialnego (czyli gmina, powiat lub województwo);
- państwowa osoba prawna (np. uczelnia publiczna lub spółka prawa handlowego, w której wszystkie udziały należą do Skarbu Państwa);
- państwowa jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej (np. jednostka budżetowa).

Ponadto mogą to być biblioteki wchodzące w skład państwowych jednostek organizacyjnych i samorządowych jednostek organizacyjnych (zarówno posiadających osobowość prawną, jak i nieposiadających osobowości), będące ich wewnętrznymi częściami, których status określa art. 10 ustawy bibliotecznej.

Ujmując powyższe bardziej skrótowo, do administrowania państwowym zasobem archiwalnym zostały upoważnione biblioteki państwowe i samorządowe. W przepisach ustawy archiwalnej nie ma mowy o działalności bibliotek w obszarze niepaństwowego zasobu archiwalnego, czyli archiwaliów będących własnością podmiotów prywatnych – osób fizycznych oraz innych podmiotów o charakterze instytucjonalnym, niebędących ani podmiotami państwowymi, ani wchodzącymi w skład samorządu terytorialnego. Cała ta grupa właścicieli materiałów archiwalnych ma zagwarantowany w ustawie archiwalnej szeroki zakres swobody w zakresie organizowania swojej działalności archiwalnej i nie ma przeszkód, by związana była ona ściśle z ich działalnością biblioteczną, która również na gruncie ustawy bibliotecznej nie jest reglamentowana⁸.

Wskazując w art. 22 ust. 2 pkt 2 ustawy archiwalnej zadania bibliotek w zakresie państwowego zasobu archiwalnego, ustawodawca użył dwóch określeń – przechowywanie i gromadzenie, przy czym w odniesieniu do gromadzenia doprecyzował zakres tej czynności, o czym dalej. Przechowywanie należy rozumieć jako sprawowanie pieczy nad archiwaliami, które są powierzone tym instytucjom, a w szczególności realizację obowiązków związanych z ich należytyym zabezpieczeniem przed zniszczeniem, uszkodzeniem i utra-

---

⁸ M. Konstankiewicz, *Regulacje polskiego prawa archiwalnego dotyczące archiwaliów prywatnych*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2016, t. 13, s. 335–345.

tą (art. 12). Brak jakichkolwiek dookreśleń, o przechowywanie jakich materiałów wchodzących do państwowego zasobu archiwalnego chodzi, wskazuje, że omawiany artykuł ustawy odnosi się do całego zasobu archiwalnego bibliotek. Dotyczy zatem również tych archiwaliów, które biblioteki zgromadziły w ramach swej działalności merytorycznej przed wejściem w życie ustawy, nawet jeśli w myśl aktualnych przepisów do ich gromadzenia właściwe są inne podmioty. Taka interpretacja jest zgodna z zasadą poszanowania historycznie narosłego zasobu archiwalnego, która jest respektowana w innych przepisach ustawy archiwalnej⁹.

Pewne wątpliwości mogą pojawić się w odniesieniu do archiwaliów będących dokumentacją wytworzoną przez same biblioteki w toku ich działalności (w tym ewidencji ich zbiorów), która może spełniać kryteria zaliczenia jej do materiałów archiwalnych. Biblioteki, które mogą prowadzić działalność w zakresie państwowego zasobu archiwalnego, są jednocześnie państwowymi lub samorządowymi jednostkami organizacyjnymi w rozumieniu art. 5 ust. 1 ustawy archiwalnej. W myśl tego przepisu winny one przekazywać powstałe w nich materiały archiwalne do właściwego archiwum państwowego po upływie 25 lat od ich wytworzenia¹⁰. Przechowywanie, o którym tutaj mowa, niewątpliwie można odnieść do przechowywania wytworzonych przez siebie archiwaliów do czasu upływu wskazanego terminu ich przekazania do archiwum państwowego. Wydaje się jednak, zwłaszcza w kontekście dalszych uwag na temat gromadzenia, że nie oznacza to zwolnienia bibliotek z samego obowiązku przekazania wytworzonych przez siebie archiwaliów do archiwów państwowych. Warto natomiast zauważyć, że biblioteka może otrzymać status jednostki organizacyjnej posiadającej powierzony zasób archiwalny, co pozwoli jej przez dłuższy czas, a nawet na stałe, przechowywać wytworzone przez siebie archiwalia (art. 38 ustawy archiwalnej).

Z kolei za użytym przez ustawodawcę określeniem „gromadzenie” kryje się podejmowanie działań prowadzących do pozyskania przez gromadzącego (w naszym wypadku przez bibliotekę) archiwaliów wytworzonych lub wcześniej zgromadzonych przez inny podmiot. Art. 22 ust. 2 pkt 2 ustawy archiwalnej wskazujący zakres gromadzenia przez biblioteki materiałów archiwalnych odsyła do jej art. 15 ust. 2, w którym jest mowa o archiwaliach po pierwsze powstałych w wyniku działań podmiotów instytucjonalnych niemających charakteru publicznego lub osób fizycznych, a po drugie do

---

⁹ Tenże, *Zasada poszanowania historycznie ukształtowanego zasobu archiwalnego w przepisach ustawy z 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach* [w:] *Od praktyki kancelaryjnej do teorii archiwalnej. Księga jubileuszowa Profesor Ireny Mamczak-Gadkowskiej*, pod red. Z. Jaśkowskiej-Jóźefiak i K. Strykowski, Poznań 2023, s. 41-53.

¹⁰ C. Biernat, *Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*, „Archeion” 1986, t. 80, s. 72.

państwowego zasobu archiwalnego mogących wejść w wyniku czynności prawnej (umowa cywilnoprawna, orzeczenie administracyjne lub sądowe), względnie na podstawie przepisu prawa. Wziąć jednak należy pod uwagę art. 44, który ściśle wskazuje, że archiwalia będące własnością niepaństwowych jednostek organizacyjnych mogą zostać przejęte w zasadzie wyłącznie przez archiwa państwowe. Dopiero z zestawienia tych przepisów wynika, że biblioteki mogą przejmować (w drodze zakupów lub darowizn) jedynie materiały od osób fizycznych, czyli stanowiące nieewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny.

Gromadzenia tych archiwaliów przez biblioteki dotyczy także art. 9 ustawy archiwalnej. W myśl jego ust. 1 archiwom państwowym oraz archiwom wyodrębnionym przysługuje prawo pierwokupu materiałów archiwalnych stanowiących nieewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny, czyli będących własnością osób fizycznych. Mechanizm ten ma ułatwić gromadzenie w archiwach materiałów wytworzonych przez osoby fizyczne w toku ich życia prywatnego, a przede wszystkim zawodowego czy szeroko rozumianej działalności publicznej. Z kolei na podstawie ust. 2 omawianego artykułu prawo pierwokupu nie ma zastosowania, jeśli przedmiotowe archiwalia oferowane są do sprzedaży bibliotekom (a także muzeom) prowadzonym przez państwo lub samorząd terytorialny oraz jednostkom organizacyjnym posiadającym powierzony zasób archiwalny, pod warunkiem jednak że materiały te uzupełniają aktualnie posiadany archiwalny zasób historyczny tych jednostek¹¹.

Jest to rozwiązanie mające zapobiegać nadmiernemu rozproszeniu archiwaliów, do którego by doszło, jeśli najpierw jedną część spuścizny po danej osobie fizycznej nabyłaby biblioteka, druga zaś znalazłaby się w zasobie archiwum państwowego na skutek wykonania prawa pierwokupu. Z innej strony patrząc, zapis ten ułatwia bibliotekom dalsze uzupełnianie ich zasobów w zakresie archiwaliów wytwarzanych przez osoby fizyczne.

Do działalności państwowych i samorządowych bibliotek oraz bibliotek działających w państwowych i samorządowych jednostkach organizacyjnych, które gromadzą i przechowują materiały archiwalne wchodzące do państwowego zasobu archiwalnego, w zakresie tychże archiwaliów należy stosować przepisy ustawy archiwalnej, na co wskazuje jej art. 39 ust. 2. Odnosnie do gromadzenia i przechowywania przez biblioteki materiałów archiwalnych poczyniono już uwagi. Co do pozostałych funkcji składających się na działalność archiwalną nie ma przepisów, które wprowadzałyby dla bibliotek ja-

---

¹¹ Problemy z praktycznym zastosowaniem tego wyłączenia sygnalizuje I. Radtke, *Gromadzenie narastającego zasobu archiwalnego w świetle przepisów archiwalnych* [w:] *Pamiętnik I Powstającego Zjazdu Archiwistów Polskich, Przemysł 29–29 sierpnia 1986 roku. Referaty i dyskusja*, cz. 2, red. zbiorowa, Warszawa 1991, s. 311.

kierunków odmienności, co oznacza, że powinny być przez nie stosowane zasady ogólne. W szczególności dotyczy to udostępniania archiwaliów stanowiących państwowy zasób archiwalny, co jest przedmiotem dość rozbudowanej regulacji zawartej w art. od 16a do 16e ustawy archiwalnej. Jest to o tyle istotne, że ustawa biblioteczna w art. 14 ust. 4 określenie zasad korzystania z biblioteki pozostawia postanowieniom regulaminu nadanego przez jej dyrektora (kierownika).

Oprócz regulacji ustawy archiwalnej należy wziąć też pod uwagę treść ustawy bibliotecznej. Nie zawiera ona przepisu kolizyjnego określającego jej stosunek do przepisów ustawy archiwalnej. Wydaje się jednak dopuszczalne zastosowanie do archiwaliów znajdujących się w bibliotekach tych przepisów dotyczących materiałów bibliotecznych, które nie są sprzeczne z ustawą archiwalną. Przede wszystkim będzie to dotyczyło kwestii ewidencjonowania zasobu archiwalnego, dość fragmentarycznie uregulowanej w ustawodawstwie archiwalnym¹². Tymczasem w przepisach rozporządzenia dotyczącego ewidencji materiałów bibliotecznych w bibliotekach wchodzących w skład ogólnokrajowej sieci bibliotecznej zdefiniowano pojęcie zespołu archiwalnego, jako jednostki ewidencyjnej do stosowania w sumarycznej i szczegółowej ewidencji wpływów¹³. W myśl załącznika nr 3 do tego rozporządzenia (pkt 9, lit. e) zespół archiwalny jako jednostkę ewidencji rękopisów stosuje się dla „archiwów rodzinnych, osobowych, prasowych, instytucji oraz kolekcji rękopiśmiennych, stanowiących pewne całości i uporządkowanych przez pierwotnego właściciela lub wyodrębnionych później”. W cytowanym załączniku wskazano również takie jednostki ewidencyjne dla rękopisów, jak: pojedynczy utwór, wolumen, zespół listów, pojedynczy list, pojedynczy dokument, zespół dokumentów. Wszystkie te definicje legalne zostały jednak stworzone ze względu na uregulowanie ewidencjonowania materiałów bibliotecznych raczej jako składników majątku niż w celu budowy systemu informującego o ich zawartości.

Ponadto wyliczone w art. 4 ustawy bibliotecznej takie zadania bibliotek, jak prowadzenie działalności informacyjnej, bibliograficznej, dokumentacyjnej, naukowo-badawczej, wydawniczej, edukacyjnej, popularyzatorskiej i instrukcyjno-metodycznej, można odnieść do posiadanych przez nie materiałów archiwalnych. Cytowany przepis wskazuje na to, że w zakresie wymienionych działań biblioteki współdziałają z archiwami. Nawiasem mówiąc, jest to w zasadzie jedyne wyraźne odniesienie do działalności archiwalnej zawarte w tekście ustawy bibliotecznej. Oprócz niego art. 6 ust. 2b pkt 1 przewiduje członkostwo przedstawiciela Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w Radzie do Spraw Narodowego Zasobu Bibliotecznego.

¹² Szerzej: A. Laszuk, *Standardy de iure*, „Archiwista Polski” 2019, nr 2, s. 12–20.

¹³ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 października 2008 r. w sprawie sposobu ewidencji materiałów bibliotecznych, Dz. U. 2008, nr 205, poz. 1283.

Na zakończenie tego wątku warto zwrócić uwagę na art. 21 ust. 2 ustawy archiwalnej przyznający Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych prawo kontrolowania przestrzegania przepisów ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach przez podmioty wskazane w art. 22. To odeślanie oznacza, że biblioteki prowadzone przez podmioty państwowe lub samorządu terytorialnego podlegają takiej kontroli. Z kolei w art. 28 ust. 1 pkt 3 ustawy archiwalnej określającym kontrolne kompetencje archiwów państwowych wskazano, że rozciągają się one na postępowanie z materiałami archiwalnymi i dokumentacją niearchiwalną, powstałą i zgromadzoną w podmiotach publicznych, bez względu na status podmiotu, w którym się ona znajduje. Przedmiotem takiej kontroli może być postępowanie przez bibliotekę będącą państwową lub samorządową jednostką organizacyjną ze znajdującymi się w jej zbiorach archiwaliami oraz z jej dokumentacją własną, w tym zakwalifikowaną do materiałów archiwalnych.

Istnieje szereg regulacji prawnych, które odnoszą się zarówno do działalności archiwów, jak i bibliotek. Pierwszym przykładem z tej grupy jest ustawa z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury¹⁴. W jej art. 2 pkt 4 do narodowych dóbr kultury RP zaliczono m.in. zarówno materiały archiwalne wchodzące w skład narodowego zasobu archiwalnego, jak i materiały biblioteczne zaliczane do narodowego zasobu bibliotecznego. W dalszych przepisach ustawy (rozdział 2) uregulowano postępowanie w sprawie zwrotu z terytorium państwa Unii Europejskiej tak rozumianych narodowych dóbr kultury RP wyprowadzonych z naruszeniem prawa z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Z kolei przepisy rozdziału 5. tej ustawy wprowadzają szczególną ochronę prawną (w tym ograniczenia w przenoszeniu własności) narodowych dóbr kultury RP należących do zbiorów publicznych. Jako zbiory publiczne rozumie się (art. 2 pkt 6) ogół zabytków i innych dóbr kultury stanowiących własność Skarbu Państwa, jednostek sektora finansów publicznych, niektórych organizacji pozarządowych, podmiotów z nimi zrównanych oraz innych podmiotów wykorzystujących środki publiczne, dysponujących tymi środkami lub też dysponujących zabytkami bądź innymi dobrami kultury, które są lub były utrzymywane ze środków publicznych. Dodatkowo, w myśl art. 51 ust. 2, przepisy dotyczące narodowych dóbr kultury RP należących do zbiorów publicznych stosuje się odpowiednio do narodowych dóbr kultury RP będących własnością Kościołów i innych związków wyznaniowych, kościelnych osób prawnych, stowarzyszeń kościelnych i fundacji zakładanych przez kościelne osoby prawne oraz „osób prawnych zakładanych przez inne związki wyznaniowe”.

---

¹⁴ Tekst jednolity: Dz. U. 2019, poz. 1591.

Drugim przykładem wspólnych regulacji dla archiwów i bibliotek są przepisy ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych¹⁵. Archiwa wraz z bibliotekami i innymi jeszcze podmiotami zostały zaliczone w jej art. 6 ust. 1 pkt 21 do kategorii „instytucji dziedzictwa kulturowego”. Instytucje te zostały w art. 28 tej ustawy upoważnione do:

- użyczenia nieodpłatnie egzemplarzy utworów rozpowszechnionych;
- zwielokrotniania utworów znajdujących się na stałe we własnych zbiorach, niezależnie od formatu lub nośnika, w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony tych zbiorów;
- udostępniania zbiorów dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego znajdujących się na terenie tych jednostek.

Z kolei art. 35⁵ ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych upoważnia archiwa (obok innych instytucji kulturalnych, naukowych i oświatowych oraz publicznych organizacji radiowych i telewizyjnych) do korzystania ze znajdujących się w ich zbiorach utworów osieroconych przez ich zwielokrotnianie i udostępnianie publicznie w celu realizacji służących interesowi publicznemu zadań statutowych. Utworami osieroconymi są utwory, wobec których nie wygasły jeszcze autorskie prawa majątkowe, lecz nie zostały ustalone lub odnalezione podmioty, którym te prawa przysługują, co uniemożliwia wystąpienie do tychże podmiotów o wyrażenie zgody na korzystanie z takich utworów wkraczające w zakres monopolu autorskoprawnego. Możliwość wykorzystywania utworów osieroconych została ograniczona do dzieł opublikowanych w książkach, dziennikach, czasopiśmie lub innych formach publikacji drukiem, a także utworów audiowizualnych, utworów zamówionych lub włączonych do utworów audiowizualnych bądź utrwalonych na wideogramach lub fonogramach.

Wreszcie ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 r. o otwartych danych i ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego przyznaje szczególne uprawnienia tym archiwom, bibliotekom i muzeom, które przepisom tej ustawy podlegają¹⁶. Po pierwsze, w odniesieniu do nich prawo do ponownego wykorzystywania podlega ograniczeniu w zakresie posiadanych przez te instytucje informacji sektora publicznego w wypadku, gdy pierwotnym właścicielem autorskich praw majątkowych lub praw pokrewnych były podmioty inne niż podmioty zobowiązane, a czas trwania tych praw nie wygasł (art. 6 ust. 4 pkt 5). Po drugie, zostały one w art. 15 ust. 2 upoważnione do określenia dodatkowych warunków wykorzystywania zbiorów o charakterze martyrologicznym oraz zawierających godło, barwy i hymn Rzeczypospolitej Polskiej, a także herby, reprodukcje orderów,

¹⁵ Tekst jednolity: Dz. U. 2025, poz. 24.

¹⁶ Tekst jednolity: Dz. U. 2023, poz. 1524.

odznaczeń lub odznak honorowych, odznak lub odznak wojskowych bądź innych odznaczeń, jak również informacji powiązanych z obiektami objętymi roszczeniami osób trzecich lub niebędącymi własnością podmiotu zobowiązanego. Po trzecie, jeśli odmawiają wyrażenia zgody na ponowne wykorzystywanie informacji sektora publicznego ze względu na m.in. prawa autorskie i prawa pokrewne przysługujące podmiotom innym niż podmioty zobowiązane, są zwolnione (na podstawie art. 41 ust. 6) z obowiązku wskazania podmiotu, który posiada te prawa, albo licencjodawcy, od którego podmiot zobowiązany uzyskał dany przedmiot praw własności intelektualnej. Po czwarte zaś mogą nakładać opłaty za ponowne wykorzystywanie w przypadku udostępniania danych o wysokiej wartości w celu ponownego wykorzystywania (art. 25 ust. 2).

Dziedziny archiwalna i biblioteczna, jeśli chodzi o akty prawa o wiodącym dla nich znaczeniu, doczekały się uregulowania w odrębnych ustawach. Wynika to nie tylko z odmienności pomiędzy działalnością archiwów i bibliotek, ale też z odrębności środowisk ich pracowników oraz teoretyków czyniących je przedmiotami swych refleksji czy specyfiki zbiorów obu rodzajów instytucji. Bardziej rozbudowane przepisy dotyczące dostępu do materiałów archiwalnych są uzasadnione potrzebą ściślejszej ochrony interesów prawnych podmiotów, których dotyczą te archiwalia, co nie ma aż tak dużego znaczenia w wypadku materiałów bibliotecznych, zawierających w większości informacje już publicznie dostępne. Swoistym paradoksem jest zawarcie akurat w prawie bibliotecznym definicji legalnej zespołu archiwalnego, czyli terminu kluczowego dla działalności archiwalnej, podczas gdy prawo archiwalne kwestie opracowania i ewidencji archiwaliów niemal pomija milczeniem. Natomiast dość podobne merytorycznie są regulacje mające zapewnić ochronę zarówno archiwaliów, jak i przynajmniej części materiałów bibliotecznych jako świadectw przeszłości czy składników dziedzictwa narodowego. Całości obrazu dopełniają regulacje wprost adresowane łącznie do archiwów i bibliotek, traktowanych jako instytucje dziedzictwa kulturowego.

Przedmiotem refleksji teoretycznej mogą być różnice między regulacjami prawnymi działalności archiwów i bibliotek, których część wskazano powyżej. Należy postawić pytanie, w jakim stopniu są one uzasadnione specyfiką ich zbiorów, a w jakim tworzą trudności, choćby dla tych osób korzystających z jednych i z drugich. Z kolei podobieństwa można potraktować jako źródła wzajemnych inspiracji do interpretacji przepisów obowiązujących oraz do formułowania postulatów legislacyjnych, w tym także zmierzających do harmonizacji i ujednocień całego sektora instytucji pamięci.

Bibliografia

Materiały drukowane

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 października 2008 r. w sprawie sposobu ewidencji materiałów bibliotecznych, Dz. U. 2008, nr 205, poz. 1283.
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, tekst jednolity: Dz. U. 2020, poz. 164.
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, tekst jednolity: Dz. U. 2025, poz. 24.
- Ustawa z dnia 7 listopada 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych, tekst jednolity: Dz. U. 2018, poz. 545.
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, tekst jednolity: Dz. U. 2022, poz. 2393.
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tekst jednolity: Dz. U. 2024, poz. 1292, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy, Dz. U. 2007, nr 64, poz. 426.
- Ustawa z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury, tekst jednolity: Dz. U. 2019, poz. 1591.
- Ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 r. o otwartych danych i ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego, tekst jednolity: Dz. U. 2023, poz. 1524.

Opracowania

- Biernat C., *Problemy archiwistyki współczesnej*, Warszawa 1977.
- Biernat C., *Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*, „Archeion” 1986, t. 80, s. 55–85.
- Czaja S., *Aspekty biblioteczne w starych i nowych przepisach archiwalnych* [w:] *Studia o bibliotekach i zbiorach polskich*, pod red. B. Ryszewskiego, t. 1, Toruń 1991, s. 93–104.
- Konstankiewicz M., *Regulacje polskiego prawa archiwalnego dotyczące archiwaliów prywatnych*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2016, t. 13, s. 335–345.
- Konstankiewicz M., *Zasada poszanowania historycznie ukształtowanego zasobu archiwalnego w przepisach ustawy z 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach* [w:] *Od praktyki kancelaryjnej do teorii archiwalnej. Księga jubileuszowa Profesor Ireny Mamczak-Gadkowskiej*, pod red. Z. Jaśkowskiej-Józefiak i K. Strykowski, Poznań 2023, s. 41–53.
- Laszuk A., *Standardy de iure*, „Archiwista Polski” 2019, nr 2, s. 12–20.
- Radtke I., *Gromadzenie narastającego zasobu archiwalnego w świetle przepisów archiwalnych* [w:] *Pamiętnik I Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Przemysł 29–29 sierpnia 1986 roku. Referaty i dyskusja*, cz. 2, red. zbiorowa, Warszawa 1991, s. 294–315.
- Woźniak W., *Archiwizacja Internetu – próba podsumowania dotychczasowych prac i ustaleń*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2019, t. 10, s. 75–98.

Marek Konstankiewicz

Regulacje prawa polskiego dotyczące archiwów i bibliotek – obszary wspólne, podobieństwa i różnice

Streszczenie

Archiwa i biblioteki realizują podobne funkcje społeczne, czyli zachowują i udostępniają informacje zawarte odpowiednio w materiałach archiwalnych lub bibliotecznych. Podobieństwa tych rodzajów materiałów sprawiają, że niekiedy krzyżują się zainteresowania i zbiory obu rodzajów instytucji, a także trafiają tam ci sami użytkownicy. Z tych względów i archiwa, i biblioteki są adresatami norm prawa powszechnie obowiązującego – zarówno tych samych, wspólnych dla jednych i drugich, jak i niekiedy formalnie różnych, lecz co do swej istoty w mniejszym lub większym stopniu podobnych. Celem niniejszego tekstu jest zwrócenie uwagi na te różne podejścia prawodawcy do regulowania działania archiwów i bibliotek, należących do szerszej kategorii instytucji pamięci.

Słowa kluczowe: archiwa, biblioteki, normy prawne

Marek Konstankiewicz

Polish Legal Regulations on Archives and Libraries: Common Areas, Similarities, and Differences

Abstract

Archives and libraries serve a similar social function—they house information contained in archival or library collections and ensure its availability. Similarities between the types of materials kept there may lead to an overlap in the interests and collections of both types of institutions; they may also be consumed by the same users. For these reasons, both archives and libraries are subject to legal regulations—either under common provisions, or under technically separate, but essentially similar ones. The objective of this paper is to highlight these different approaches of the regulator towards the functioning of archives and libraries, both of which may be seen as part of a broader category of “remembrance institutions”.

Keywords: archives, libraries, legal norms